

## HUNARMANDCHILIKDA HOMIY PIRLAR TAVSIFI

**Ma'murov Dilshodbek Tillavoldi o'g'li**

*Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros  
ilmiy-tadqiqot institutining stajor tadqiqotchisi*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada o'zbek an'anaviy hunarmandchiligi tizimida shakllangan homiy pirlar, uning hunarmandlar hayotida tutgan ma'naviy, ijtimoiy-iqtisodiy o'rni hamda turli kasb tarmoqlari bilan bog'liq tasavvurlar yoritilgan. Hunarmandchilikda pir tushunchasi faqat diniy e'tiqod bilan cheklanmay, kasbning kelib chiqishi, ustoz-shogird an'anasi, mehnat odobi, kasbiy birdamlik va marosimlar bilan ham bog'liq bo'lgan. Manbalarda kulollar, zargarlar, temirchilar, naqqoshlar, zardo'zlar, tikuvchilar va boshqa kasb egalari o'zlariga nisbat berilgan turli pirlarni e'zozlagani qayd etiladi.*

**Kalit so'zlar:** *o'zbek hunarmandchiligi, homiy pir, usta-shogird, risola, kulolchilik, zardo'zlik, naqqoshlik, temirchilik, kasbiy an'analar, xalq amaliy san'ati.*

**Аннотация:** *В данной статье рассматриваются святые покровители, сформировавшиеся в системе традиционных узбекских ремесел, их духовная и социально-экономическая роль в жизни ремесленников, а также понятия, связанные с различными профессиональными отраслями. В ремеслах понятие святого не ограничивалось только религиозными верованиями, но также было связано с происхождением профессии, традицией мастерства-ученика, трудовой этикой, профессиональной солидарностью и ритуалами. Источники указывают на то, что гончары, ювелиры, кузнецы, художники, золотые дел мастера, портные и представители других профессий почитали различных приписываемых им святых.*

**Ключевые слова:** *узбекские ремесла, святой покровитель, учитель-ученик, трактат, гончарное дело, ювелирное дело, живопись, кузнечное дело, профессиональные традиции, народное искусство.*

**Abstract:** *This article examines the patron saints (\*pirs\*) established within the system of traditional Uzbek craftsmanship, their spiritual and socio-economic significance in the lives of artisans, and the beliefs associated with various trade sectors. In the realm of craftsmanship, the concept of the \*pir\* was not limited to religious belief alone; it was also linked to the origins of the trade, the master-apprentice tradition, work ethics, professional solidarity, and rituals. Historical sources record that potters, jewelers, blacksmiths, decorative painters, gold-thread embroiderers, tailors, and other professionals revered specific patron saints associated with their respective crafts.*

**Keywords:** *Uzbek craftsmanship, patron saint (pir), master-apprentice system, risola (craft guild charter), pottery, gold embroidery, decorative painting, blacksmithing, professional traditions, folk applied arts.*

25-Sentyabr, 2026-yil

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda milliy hunarmandchilik sohasini rivojlantirishga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilmoqda. “Milliy hunarmandchilikning ko‘p asrlik an‘analarini qayta tiklash hamda uni qo‘llab-quvvatlash, dunyo hamjamiyati o‘rtasida targ‘ib qilishni kuchaytirish”[1] vazifalari dolzarb masala sifatida kun tartibidan o‘rin oldi. Bu jarayonda mamlakatimizda olib borilayotgan o‘zgarishlar, sohani rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbek xalqining moddiy va ma‘naviy madaniyatida hunarmandchilik alohida o‘rin egallagan. Kulolchilik, zargarlik, temirchilik, misgarlik, to‘qimachilik, kashtachilik, zardo‘zlik, naqqoshlik, yog‘och o‘ymakorligi va charmga ishlov berish kabi ko‘plab kasblar asrlar davomida takomillashib, avlodlardan avlodga o‘tib kelgan. Hunarmandchilikning ijtimoiy tuzilmasida usta, xalfa va shogird kabi qatlamlar mavjud bo‘lgan, kasbning ichki qoidalari esa risolalar va an‘analar orqali tartibga solingan.

Matbuot sahifalarida e‘lon qilingan ilk manbalar, xususan, 1887-yildagi “Turkiston viloyatining gazetisi”da chop etilgan “Kulolchilik risolasi” [2] hunarmandlarning amaliy ish jarayonidagi ichki ozodalik, kasb odobi va diniy-marosimiy qoidalarining tarixiy variantlarini qiyoslashga imkon beradi.

“Pir” tushunchasi tarixiy manbalarda rahnamo, ustoz, ma‘naviy yo‘l ko‘rsatuvchi va ayrim hollarda muayyan kasbning homiysi ma‘nolarida qo‘llangan. Hunarmandlar ish boshlashdan oldin pirini yodga olish, duo qilish, ustozni e‘zozlash, shogirdga fотиha berish kabi udumlarni bajargan. Bu amaliyot hunarmandchilikning faqat ishlab chiqarish jarayoni emas, balki axloqiy va ma‘naviy me‘yorlarga asoslangan ijtimoiy institut bo‘lganini ko‘rsatadi.[3]

O‘zbek hunarmandchiligi tarixida homiy pirlar haqidagi qarashlar kasblarning o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘langan. Ayrim manbalarda olov va metall bilan ishlovchi hunarmandlar, jumladan temirchilar, degrezchilar va zargarlar Hazrati Dovudni o‘z kasblarining piri sifatida e‘zozlagani qayd etiladi. Igna bilan ishlovchi tikuvchi, zardo‘z va etikdo‘zlar orasida Boboi Porado‘z nomi tilga olinadi. Naqsh va bezak san‘ati bilan shug‘ullanuvchi ustalar esa Bahouddin Naqshbandni o‘z kasbining ma‘naviy homiylaridan biri sifatida ulug‘lagan.

Kulolchilik bilan bog‘liq pirlar haqidagi qarashlar ayniqsa rang-barangdir. Ayrim ilmiy manbalarda Sayyid Amir Kulol kulollarning piri sifatida ko‘rsatiladi. Ba‘zi hududlarda kulollar Shayx Hasan Basriy yoki Hazrati Dovud nomlarini ham pir sifatida e‘zozlagan. Bu xilma-xillik hududiy an‘analar, kasbning ixtisoslashuvi va mahalliy rivoyatlarning bir-biriga ta‘sirini ko‘rsatadi.[4]

Zardo‘zlik an‘analarida Hazrati Yusuf nomi alohida uchraydi. To‘qimachilik bilan bog‘liq ayrim rivoyatlarda Bibi Seshanba kabi obrazlar tilga olinadi. Naqqoshlik va bezak san‘atida Bahouddin Naqshbandga murojaat qilish an‘anasi mavjud bo‘lgan. Yog‘och o‘ymakorligi va qayiqchilik kabi ayrim kasblarda esa Nuh payg‘ambar nomi homiy sifatida keltiriladi.[5]

Homiy pirlar instituti ustoz-shogird munosabatlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Shogird kasb sirlarini nafaqat texnik jihatdan, balki kasb odobi, halollik, sabr, mehnatsevarlik

va ustozga hurmat kabi qadriyatlarni ham o‘zlashtirgan. Ustozning duosi va fотиha olishi shogirdning kasbiy maqomga ega bo‘lishida ramziy ahamiyat kasb etgan.

Hunarmandchilik risolalari ham mazkur tizimni tushunishda muhim manbadir. Ensiklopedik ma‘lumotlarda O‘zbekistonda hunarmandchilikning ichki tartib-qoidalari risolalar orqali belgilanganligi, har bir kasbning o‘z rahnamosi, ya‘ni piri va risolasi bo‘lgani qayd etiladi. Ishni boshlashdan avval piri yodga olish, shogirdga fottiha berish kabi udumlar kasbiy madaniyatning tarkibiy qismi bo‘lgan.

Homiy pirlar haqidagi tasavvurlar hunarmandlar o‘rtasida kasbiy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qilgan. Bir kasbga mansub ustalar o‘zlarini umumiy ma‘naviy an‘ana bilan bog‘liq deb bilgan. Piri e‘zozlash bilan bog‘liq marosimlar, xudoyi va sadaqa kabi amallar esa jamoaviy aloqalarni kuchaytirgan. Shu bilan birga, pir tushunchasi kasbni shunchaki daromad manbai sifatida emas, balki mas‘uliyat, halol mehnat va ustozga hurmatni talab qiluvchi qadriyat sifatida idrok etishga yordam bergan.

Bugungi kunda homiy pirlar haqidagi qarashlarni o‘rganish xalq amaliy san‘ati tarixini, ustoz-shogird an‘analarini va hunarmandchilikning ma‘naviy asoslarini tadqiq etish uchun muhimdir. Milliy hunarlarni asrash, ustalar mehnatini qadrlash va yosh avlodga kasbiy merosni yetkazish bu an‘analarni ilmiy va ta‘limiy jihatdan o‘rganishni talab etadi. Tadqiqotchilar homiy-pirlar bilan bog‘liq e‘tiqodiy qarashlar zahirida hunarmandlarning “is chiqarish”, “chiroq yoqish” orqali homiy-pir madadiga erishish, ustozidan “Fottiha olish”, “Bag‘ishlov” marosimlari va hunarmandlarning umumiy yig‘ini “Anjuman”da marosimiy tizim shakllanganligini ta‘kidlab o‘tadilar. Hunarmandlar homiy-pir yordami tufayli daromad topayotganligi uchun, uni bir qismini pir foydasiga o‘tkaziladigan qurbonlik marosimlariga sarflagan.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek hunarmandchiligidagi homiy pirlar instituti ko‘p asrlik kasbiy, ma‘naviy va ijtimoiy tajribaning muhim ko‘rinishlaridan biridir. Pirlar haqidagi tasavvurlar turli hunar tarmoqlarining kelib chiqishi, ustoz-shogird munosabatlari, kasb odobi va jamoaviy marosimlar bilan bog‘langan. Bunda hududiy farqlar va rivoyatlarning xilma-xilligini hisobga olish zarur. Mazkur merosni ilmiy o‘rganish hunarmandchilik tarixini chuqurroq anglash, milliy amaliy san‘at namunalarining ma‘naviy mazmunini ochib berish hamda yosh avlodga ustoz-shogird an‘analarining qadriyatlarini yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YHATI:**

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 3-oktabrdagi PF–5841-sonli “Xalqaro hunarmandchilik festivalini o‘tkazib borishga oid chora tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni.// [lex.uz / docs /4535422](http://lex.uz/docs/4535422)
2. Кулолчилик рисоласи // Туркистон вилоятининг газети, 1887. – № 4. – Б. 4.
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. “Hunarmandchilik”, “Pir” maqolalari. Toshkent, 2004.
4. Bulatov S. O‘zbek xalq amaliy bezak san‘ati. Toshkent.
5. Suxareva O.A. Позднефеодальный город Бухара. Москва.